

ОБРАЗ ЖІНКИ В ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ КОСТЯ ГОРДІЄНКА

У статті наголошено на тому, що у творчості Костя Гордієнка центральним персонажем творів є жінка, яка вважається ідеалом прекрасного. Образ жінки у творах письменника подається як цілий комплекс загальнолюдських та національних цінностей. У статті акцентовано, що Кость Гордієнко надає жіночим образам рим мужності і відваги, жіночої любові і розуміння громадянського обов'язку. Образ матері в художніх творах прозаїка вважається основним складовим компонентом образної системи.

Ключові слова: образ жінки, оповідання, персонаж, драматизм, ідеал.

Нові тенденції сучасного літературознавства спрямовані на переосмислення класичної літератури під кутом зору, що позбавляє кон'юнктурних підходів у дослідженні художньо-естетичних здобутків української літератури ХХ ст., а також на розгляд її у руслі феміністичного дискурсу.

У наш час “потрібне усвідомлення усіма людьми необхідності нового підходу до цінності людини і людства, включення їх у нову “шкалу цінностей”, гуманістично субординовану, засновану на науковому розумінні смислу людського існування” [1, 136]. Це дозволить глибше дослідити життєві, художні позиції митця, його погляди на жінку як самостійну людську особистість, дозволить осмислити художню концепцію національної героїні у системі духовних цінностей українського народу ХХ ст. Образ жінки-матері вважається одним із трагічних образів української культури і літератури зокрема. Мається на увазі особлива тема, що формує певний пласт духовного простору нації, має вагоме культурне коріння та виявляє певні особливості щодо ментальності українців. Образ жінки є суттєвим чинником для пізнання як соціокультурних, так і морально-психологічних особливостей життя українського народу.

У цьому ракурсі особливої ваги набуває творчість Костя Гордієнка, літературна діяльність якого, зважаючи на відомі літературознавчі дослідження не була предметом наукового дослідження в межах зазначеної проблеми. Кость Гордієнко залишив помітний слід у реалістичній українській літературі, збагативши її художніми творами, у яких всебічно зображується селянське життя і водночас глибоко розкриваються взаємини людей під час воєнних дій на Україні. З цього погляду проза Костя Олексійовича Гордієнка є художнім і культурним феноменом ХХ ст.

Проза Костя Гордієнка ще не була предметом системних досліджень в українському літературознавстві, а серед невеликої кількості розвідок учених, які звертались до вивчення художньої організації його творів, слід назвати праці О. Зінченко, В. Романовського, В. П'янкова, О. Ющенка та ін. Увага дослідників зосереджувалася навколо незначних питань творчості Костя Гордієнка (Л. Жикол, Ф. Кириченко, А. Ковтуненко, Я. Кривко, І. Маслов, В. П'янков, В. Панченко, В. Романенко, В. Романовський, Л. Смілянський, В. Стецюра, Г. Стукалова, Л. Тома, В. Фургайло, М. Шаповал, М. Шумило, О. Ющенко, В. Чаговець). Неодноразово критики наголошували на тому, що особливе місце Кость Гордієнко у прозових творах відводить жінкам. Жіночих образів у спадщині митця дуже багато. Інколи жінки наскрізною ниткою можуть проходити через увесь текст твору, а інколи можуть з'являтися епізодично в окремих розділах. Кожен жіночий образ має певні індивідуальні риси, хоча не завжди є художньо довершеним.

У центрі уваги письменника – жінка-трудівниця: жінка дореволюційного села, що не скорялася тяжкій, безправній долі, а ставала на захист своїх людських прав, і жінка радянського села, колгоспниця, повноправний член суспільства, несе в життя струмись любові й ніжності, духовно збагачує і прикрашає його [10, 94]. С. Єфремов уважав, що саме через жіночі образи “... найкраще можна пізнати національну вдачу, національний дух, навіть саму національну ідею кожного народу. Адже завжди і всюди жінка творила й охороняла домашнє вогнище, під її доглядом та піклуванням були всі “хатні справи”, отже й традиції роду, а значить і самої природи певного гурту людей. Саме в жіночих постатях знаходять своє втілення найтипівіші вияви національного духу, найглибші його ознаки та разом і ті загальні змагання, які хвилюють почуття” [6, 334-335].

Жіночий образ, на думку М. Кудрявцева, відіграє у творі велику роль, “як суб'єкт нації у виборі моральних орієнтирів, сенсу життя, ідеалів, що визначають злет чи падіння, самоствердження чи деградацію, людяність чи бездуховність, прогрес чи стагнацію” [7, 289].

Життя давало Гордієнкові багатий матеріал, воно вихлюпувало на поверхню гостроту роздуму простого селянина, який обома руками міцно вже тримався за нове, вірив у нього, за нього боровся. Кость Гордієнко у своїх творах постійно возвеличував жінку. Так, наприклад, письменник у критичній розвідці зазначає: “Жінка стала повноправною великою силою в суспільстві...

Пробудилися здатності... Земля вславлена чудесними здобутками. На розквіт країни радянська жінка положила частку і своєї праці, свого серця... нема такої ділянки, де б жінка не приклала свою обдаровану руку” [5, 6].

У творах Костя Гордієнка постійно домінує жінка: вона є ідеалом прекрасного, людиною гуманною у ставленні до оточення (“Чужу ниву жала”, “Дівчина під яблунею”). У численних творах письменника важливим складовим компонентом системи образів є жінка, яка формує в кожному творі особливу духовно-емоційну атмосферу. Тому не дивно, що саме К. Гордієнком створена ціла галерея незабутніх трагічних материнських образів, що постійно вбирали в себе любов і доброту, вірність і безкорисливість, святість і жертвність, співчуття і милосердя, моральну чистоту й духовну велич .

Так, наприклад, у романі Костя Гордієнка “Буймир” головна героїня Текля – це своєрідний образ-символ майже всіх матерів, які у воєнний час не лише доглядали і виховували своїх дітей без чоловіків, але й несли на собі важкий тягар відповідальності за відновлення господарства, зруйнованого війною. Кость Гордієнко розкриває образ жінки-матері багатогранно, показуючи Теклю і в повсякденній праці та клопотах по господарству, і у стосунках з матір’ю та власною дитиною, сільською громадою та сусідами, в її спогадах та думках. Текля Завірюха – це любляча матір своєї дитини. Вона є берегинею родинного вогнища, постійно трудиться. У творі показано, наскільки вона виснажена щоденною працею й турботами за власну родину та колектив, у якому працює. Саме тому у творі можна простежити наявність вираженої архетипної символіки, репрезентованої у сюжеті твору, а саме на рівні показу К. Гордієнком архетипів жінки-матері та її власної родини. М. Острик наголошує: “Письменник зображував суспільну дійсність в різних аспектах. Багато уваги присвятив він долі жінки до революції, і в радянський час у кожному його творі одним із образів першого плану є образ жінки, осмисленої з соціальної точки зору” [9, 3].

У Костя Гордієнка поняття родинного щастя та материнської любові, тобто сім’ї, рідної домівки, родини, сповнені глибокого сакрального змісту та можуть займати чільне місце в системі національних духовних та моральних цінностей. У романі “Буймир” перед нами постає художньо-узагальнений образ-страдниця, доля якої є нелегкою. Така жінка вважається берегинею сімейного вогнища. Як правило, такі героїні мусять робити тяжку фізичну роботу, а у власній сім’ї виконувати водночас роль чоловіка і жінки, а для власної дитини бути матір’ю та батьком. Весь сенс життя жінок-страдниць, жінок, які залишилися без чоловіка, був пов’язаний із працею. Вона як справжня берегиня найкращих духовних традицій усього українського народу, усвідомлює свою роль у суспільстві. У великих епічних полотнах Кость Гордієнко підносить образ жінки до рівня естетичного ідеалу, наповнюючи його різноманітними змістовими смислами. Таких героїнь автор активно включав у морально-етичну проблематику. Цілком впевнено можна твердити, що образ матері у творах Костя Гордієнка акумулює цілий комплекс загальнолюдських та національних цінностей. Він є символом невмирущої духовності народу, зокрема у вчинках і помислах жінок відображені особливості народної мудрості та моралі, подається філософія людського буття [3].

З особливим драматизмом Кость Гордієнко змальовує образ жінки-матері, жінки-страдниця, яка втрачає свою дитину. У творах письменника тема материнського божевілля, як правило, виникає на тлі загибелі власної дитини. Така тема не є новою в історії української літератури. Проте Кость Гордієнко, показуючи трагічні часи України, не може відтворити все безумство та абсурдність реальної дійсності, у якій дуже часто чиняться злочини, несумісні з законами людського буття. Більша частина оповідань, написаних у воєнний час, видавалися окремими збірками. Головним героєм таких оповідань виступає жінка: оповідання “Кара” – сива бабуся Мавра, яка мстить фашистові, топлячи його в діжці з розсолем, і разом з онукою Гафійкою іде до партизанського загону; оповідання “Партизанська мати” – літня мати Матвіївна, що разом зі своїми синами-воїнами пліч-о-пліч з партизанами карає ворогів; оповідання “Вірність” – вірна дружина Марія, що з двома маленькими дітьми, випила ківш лиха у фашистській неволі, але не втратила честі радянської жінки і по війні з почуттям незламної любові зустріла покаліченого на фронті чоловіка; оповідання “Катерина” – українська дівчина Катерина не прийняла безчестя від фашистського виродка, не осквернила дівочої чистоти, а, зневажаючи смерть, з ножем захистила честь радянської дівчини; оповідання “Дівчата-подруги” – груповий образ українських дівчат-трактористок, які на саратовських землях вирощують високі врожаї пшениці – на злість ворогам і на втіху друзям – захисникам Вітчизни.

Цим жіночим образами надано рис мужності і відваги, ніжної любові і розуміння громадського обов’язку [10, 101]. В. Фургайло запевняє, що образи з оповідань Костя Гордієнка є героїчними та величними: “Мужність і відвага, ніжна любов і вірність громадському обов’язку – ось характерні риси їх. Різні за своїми індивідуальностями, вони об’єднані спільною любов’ю до завоювань Великого Жовтня до радянського життя, до рідної землі” [10, 101].

У романах і повістях Костя Гордієнка найсильнішими є жіночі образи, – і ліричні, і сатиричні: Оленка, Орина, Текля. Усі вони мають глибокий, індивідуалізовано викінчений, національно виразний характер. Через таку галерею образів письменник розгортає свою розповідь про глибинні зміни, що сталися за життя кількох останніх поколінь. Саме в жіночому сприйнятті нерідко постають і поетичні картини природи (роман “Дівчина під яблуною”): “Буйніє дружне поле, пахне материн полинець, душа перехоплюється” [4, 24].

Образ Теклі Завірюхи в романі “Дівчина під яблуною” можна вважати вершинним у галереї створених письменником жіночих персонажів, які завжди посідали особливе місце в ідейно-художній концепції Костя Гордієнка. Уже в нарисових повістях 30 – х рр. ХХ ст. – “Атака”, “Артіль”, в “Повісті про комуну”, а потім в “Зернах” письменник приділив їм виключно велику увагу. Пригадаємо, що цілі розділи цих творів називалися іменами героїнь, як позитивних, так і негативних, – “Атаська”, “Марта”, “Хирийохтиха” та ін. Жінки з великим хвилюванням розповідали про свій “шлях в комунію”. Їх розповіді були щирими і змістовними, а зміни у свідомості – повільними і суперечливими [2, 175].

Ю. Махненко зазначає: “Ось уже півстоліття лунає в українській прозі самотній голос Костя Гордієнка. Його не тільки не сплутаєш ні з яким іншим, а треба ще й осягнути для себе, певним чином призвичаїтися до не дзвінкого тембру, несподіваної інтонації – надивовижу м’якої, трохи бентежної, а водночас і наспівної...” [8, 39]. Це дає привід багатьом критикам стверджувати, що у творах Костя Гордієнка чути голос шкільного оповідача, а оповідачки. Дуже часто вони вважають, що то взагалі не оповідь, а внутрішній монолог.

Таким чином, в ідейно-художньому осмисленні образу жінки-матері можна побачити створений К. Гордієнком образ багатотрагедійної жінки-берегині. Такий образ жінки автор виразно багатьма штрихами, що підкреслюють трагічність української жіночої душі. Образ матері в художніх творах прозаїка вважається основним складовим компонентом образної системи. Така складова формує в кожному творі письменника особливу духовно-емоційну атмосферу та може репрезентувати цілий комплекс національних та загальнолюдських цінностей, що є символом невмирущої духовності українського народу.

Список використаних джерел

1. Анисимов С. Духовные ценности : производство и потребление / С. Анисимов. – М. : Мысль, 1988. – 253 с.
2. Вовк П. Роман и жизнь / П. Вовк // Советская Украина. – № 3 (28). – 1955. – С. 174 – 176.
3. Герасименко Ю. Знай високе місце своє / Ю. Герасименко / Архів Літературного музею, м. Харків Вст-4728, КБ-2200. – 16 арк.
4. Гордієнко К. Дівчина під яблуною: [роман] / К. Гордієнко. – К. : Радянський письменник, 1954. – 316 с.
5. Гордієнко К. Жіноча доля в народних піснях / К. Гордієнко // Соціалістична Харківщина. – 8 березня. – 1970. – С. 6.
6. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К. : Феміна, 1995. – 688 с.
7. Кудрявцев М. Своє і чуже: [історико-літературознавчі та компаративістичні студії] / М. Кудрявцев. – Кривий Ріг : Громада, 2007. – 368 с.
8. Махненко Ю. Вірність революції – вірність собі / Ю. Махненко // Прапор. – 1972. – № 3. – С. 34 – 46.
9. Острик М. Літописець Буймира / М. Острик // Літературна газета. – 1959. – 30 жовтня. – С. 3.
10. Фургайло В. Творчість Костя Гордієнка / В. Фургайло // Прапор. – 1957. – № 10. – С. 94 – 105.

Summary. The article focuses on the fact that in literary works of Kost Gordienko the central character is a woman who is considered the ideal of beauty. The image of a woman in his novels is shown as real complex of universal and national values.

The merit of prose works of Kost Gordienko can be considered the fact that he depicted the broad range of problems in his prose. The writer gives actual problems of contemporary reality in his prose works. He wrote essays on life of serf peasantry, the masses of workers in the post-reform daily, created a series of stories about the fate of the long-suffering women, developed a new theme in the Ukrainian literature that touched the life of petty bureaucracy, different ranks of the intelligentsia, reflected the growing protest of the masses against all kinds of oppression.

The sharpness of social conflicts in the works about the lives of the children causes a broad and varied use of antithesis in the plot and in the composition. This method helps to separate the fighting of the child and fighting around him. Antithesis reveals the true purity of baby’s soul, that can’t make up with the surrounding evil. In the center of the writer’s works is the life of the child, and the rest is a

social background. Every detail just better reveals the theme stated by the author, ensuring the unity of form and content. Works on children's themes are mostly sharp conflicts that can be interpreted in different ways, from the perspective of the present and the past years.

Works of Kost Gordienko are filled with victorious power of a true word; through his childhood memories passes a sad note of deceit, lies, fraud. In his prose works the writer presents contemporary life, thereby emphasizing the destructive power of trust of ordinary people in the higher circles of society. Kost Gordienko exposes lies, condemns it, but he cannot struggle against it only with a word. After reading the works of Kost Gordienko it is possible to highlight the main conflict collision in them that is the truth of life. Not in all works of the writer is felt a holiday, feeling that everything goes well, forces a strong feeling of intrusion and understanding that people were driven to despair.

The article accented that Kost Gordienko provides female images with rhymes of courage and bravery, love and understanding of woman's civic duty. The image of a mother in literary works of a writer is considered as the main component of the image system.

Key words: *image of a woman, a story, a character, drama, ideal.*

Отримано: 15.07.2014 р.

УДК 821.111-31.09

Шенкнехт Н.М.

МАРЛОУ І КУРТЦ У БОРЬБІ З «БЕЗМІРНОЮ ПІТЬМОЮ У РОМАНІ «СЕРЦЕ ПІТЬМИ» ДЖОЗЕФА КОНРАДА

У статті з'ясовуються особливості «екзистенціальної рефлексії» пільми головними персонажами роману, які відкривають для себе можливості і небезпеки поглинання цією пільмою людського серця і ведуть відчайдушну боротьбу проти виру внутрішнього зла.

Ключові слова: *«екзистенціальна рефлексія», пільма, боротьба, Марлоу, Куртц.*

Роман Джозефа Конрада «Серце пільми» включає відносно невелику кількість персонажів, близько двадцяти осіб, які або названі по імені, або, будучи безіменними, більш-менш детально представлені розповідачем і відіграють певну роль у розвитку сюжету. Є й у творі низка персонажів, яких слід назвати позасюжетними. Вони зазвичай з'являються в розповіді капітана Марлоу і слугують для ілюстрації його численних рефлексій, відтак працюючи на вираження складного й багатопланового ідейно-проблемного комплексу твору.

Так, уже на самому початку своєї розповіді Марлоу, вдаючись до історичних паралелей між сучасністю і давньоримською епохою, розказує про молодого римлянина, який силою певних обставин потрапив на Британські острови. При цьому капітан явно моделює ситуацію за принципами художнього вимислу, вже тут, ще до переказу своєї «африканської» пригоди, виступаючи, згідно з сучасними наратологічними визначеннями, як «ненадійний» розповідач, наприклад, моделюючи у своїй розповіді образ молодого римлянина, який, програвшись у карти, приїхав до Британії, аби поправити свої фінанси. При цьому Марлоу звертається до своїх слухачів, намагаючись заохочувальними закличками-звертаннями привернути більше уваги до своєї метаісторичної фікційної розповіді.

Подібних до цього вимисленого персонажа-римлянина у творі досить багато. Згадується моряк швед, який не доїхавши до місця призначення, наклав на себе руки з невідомих причин; данець, капітан корабля, убитий неграми-аборигенами у сварці через курей (саме його посаду має обійняти Марлоу); шотландець, який був готовим побитись з ким завгодно, хто не вірив йому, що на Марсі живуть люди і вони повзають навкарачки. Інколи важко відразу встановити функціональне призначення всіх цих персонажів, однак у контексті філософського змісту вони мають акцентувати той наростаючий абсурд, яким позначене заглиблення в нетрі злочинів проти людини і людяності.

У цю нескінчену боротьбу добра і зла, що переноситься у сферу людської душі, втягнуті в першу чергу центральні персонажі – капітан Марлоу і містер Куртц. Як часто трапляється у Конрада, особливо в тих творах, де має місце так звана «перепоручена розповідь» і право основного наративного голосу передається одному з персонажів, важко сказати однозначно, хто, власне, є головним героєм твору. Якщо у випадку з романом «Лорд Джім» все більш-менш ясно, оскільки Джім справді є діючим персонажем майже від початку до кінця твору і ситуація («проблема-за-